

УДК 378.091.12:174

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2024.34.317624](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2024.34.317624)

СВІТЛАНА АЛЕКСЄЄВА

ORCID: 0000-0002-8132-0465

Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

У статті розкрито проблему методології наукових досліджень та академічної доброчесності в умовах цифровізації. Доведено, що методологія визначає способи здобуття наукових знань, забезпечує всебічність отримання інформації, уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять, створює систему наукової інформації. Встановлено збільшення відсотку студентів, які на постійній основі використовують списування та некоректні запозичення в умовах цифровізації. Визначені основні фактори, що впливають на прояви академічної нечесності у середовищі студентів, зокрема: нове середовище навчання (онлайн навчання); відсутність систематичної роботи з формування академічної культури; низький рівень умінь самостійної роботи у студентів у нових умовах.

Констатовано, що академічна доброчесність передбачає дотримання високих стандартів інтелектуальної чесності і моральної прозорості в усіх аспектах академічної діяльності, таких як викладання, дослідження, публікації та інше. Конкретизовано основні аспекти академічної доброчесності, що включають в себе: правдивість і інтелектуальна чесність; уникнення плагіату; дотримання авторських прав; незалежність і об'єктивність; етичне давання авторських прав. Окреслено досвід зарубіжних країн (Польщі, Франції, Швеції) щодо реалізації академічної доброчесності в аспекті визначення їх особливостей та успішних практик. Схарактеризовано ідею змінити ставлення до академічної доброчесності, що в подальшому дає можливість уникнути академічних порушень.

Ключові слова: наукове дослідження, академічна доброчесність, методологія наукових досліджень, інтелектуальна власність, цифровізація.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна професійна діяльність у будь-якій суспільній галузі вимагає від фахівців умінь вирішувати принципово нові завдання, у тій чи іншій формі проводити дослідження, творчо використовувати досягнення науки та вдосконалювати свою кваліфікацію. Підготовка фахівців в галузі знань «01 Освіта/Педагогіка», освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» визначається Стандартом вищої освіти України, де однією з загальних компетентностей є здатність здійснювати науково-педагогічні дослідження, прогнозувати та презентувати їх результати. Адже, наука – це не просто система знань про навколишній світ, а точно сформульовані положення про явища та їх зв'язки, закони природи та суспільства, що виражені за допомогою конкретних наукових понять і суджень. Поняття і судження є науковими, якщо вони отримані за допомогою наукових методів (як емпіричних, так і теоретичних) і підтверджені в процесі практичної перевірки. Отже, наука – це сфера дослідницької діяльності, що спрямована на отримання нових знань про природу, суспільство і людину. Від ідеї до її втілення науковий пошук проходить кілька етапів цілеспрямованого процесу пізнання, результати якого подають у вигляді наукового дослідження у розмаїтті його проявів: монографії, есе, наукові статті, звіти і доповіді, дисертації, магістерські і дипломні роботи та інше. Незважаючи на те, що будь-яке наукове дослідження, починаючи від його творчого задуму та постановки проблеми і закінчуючи висновками та оформленням звіту, відбувається за індивідуальним планом дослідника, можна виокремити деякі загальні підходи його проведення, які зазвичай називають методологією. Під методологією наукового дослідження розуміють сукупність принципів, засобів і методів вирішення конкретного завдання або поставленої проблеми. Таким чином, підготовка до наукового пізнання, опанування такої методології є складовою освітнього компонента, що визначається Стандартом вищої освіти України. Крім того, що сучасний педагог має бути здатним до дослідницької та пошукової діяльності, він повинен знати основні принципи дотримання академічної доброчесності, інтелектуальної власності та набуття авторського права, розуміти роль і місце академічної доброчесності у науковій і освітній діяльності, вміти оцінювати та застосовувати етико-правові норми академічної доброчесності.

Аналіз попередніх досліджень і публікації. Питання методології наукових досліджень та академічної доброчесності є широко дослідженим українськими науковцями, визначимо: Н. Кравець «Основи наукових досліджень» (2016) Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова; З. Адамська, І. Андрійчук, О. Воронкевич, Г. Радчук, С. Чопик, М. Шпак «Основи науково-психологічних досліджень»

(2020) Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка; В. Борисенко «Організація наукових досліджень в Україні» (2016) Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського. Проблема формування академічної доброчесності у майбутніх фахівців освіти під час професійної підготовки знайшла відображення у наукових дослідженнях І. Каменщик, С. Мельничук, Н. Пеньковська, В. Ромакін, В. Шерстюк, М. Жарикова, В. Касаджик, К. Васильєва, В. Сацик, О. Коробкіна, Т. Яворська, І. Жилиєв, Т. Фініков, які в різний час досліджували загальнотеоретичні аспекти формування академічної доброчесності в системі професійної підготовки майбутніх педагогів. Зокрема, проблему академічної доброчесності як фактору і важливої складової забезпечення якості вищої освіти вивчають І. Каменщик і В. Касаджик; дослідження рівня академічної доброчесності серед студентської молоді є предметом вивчення Н. Пеньковської; систему підтримки академічної доброчесності в українських університетах досліджують Т. Тимочко, В. Шерстюк, М. Жарикова; переконання, мотивацію та поведінку студентів стосовно норм академічної культури розглядає В. Ромакін; внутрішню систему забезпечення академічної доброчесності у вищій школі досліджує О. Коробкіна.

Метою статті є висвітлення проблеми методології наукових досліджень та академічної доброчесності в умовах цифровізації.

Викладення основного матеріалу дослідження. Методологія – вчення про систему наукових принципів, форм і способів дослідницької діяльності. Розвиток методології одна зі сторін розвитку пізнання в цілому. Тривалий час проблеми методології не посідали належного місця в науці через механістичність або релігійність тих чи інших поглядів на світ. Методологія виконує такі функції: визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; направляє, передбачає особливий шлях, на якому досягається певна науково-дослідницька мета; забезпечує всебічність отримання інформації щодо процесу чи явища, що вивчається; допомагає введенню нової інформації до фонду теорії науки; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; створює систему наукової інформації, яка базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання.

В умовах цифровізації набуває актуальності проблема допомоги студентам в освоєнні методології наукової та дослідницької діяльності, опануванні принципів організації професійної діяльності, в тому числі науково-дослідної діяльності та набутті навичок щодо необхідних практичних інструментів для виконання різних етапів наукового дослідження. Це сприятиме формуванню наукового світогляду майбутніх фахівців, набуттю необхідних компетентостей для самостійного виконання наукових досліджень у галузі педагогіки з використанням сучасних теорій, методів та інформаційно-комунікаційних технологій. Крім того, сучасні дослідження свідчать, що в умовах цифровізації (-онлайн, -дистанційного навчання, відкритих ресурсів), на жаль відсоток студентів, які на постійній основі використовують списування та некоректні запозичення зростає. До основних факторів, що впливають на прояви академічної нечесності у середовищі студентів є: нове середовище навчання (повне онлайн навчання), відсутність систематичної роботи з формування академічної культури та комбінація з низької мотивації в онлайн навчанні та низький рівень умінь самостійної роботи у студентів у нових умовах (Наливайко, 2022).

В останні роки освітянська світова спільнота почала приділяти пильну увагу питанню академічної доброчесності через виникнення необхідності дотримання морально-етичних принципів у написанні наукових робіт. Механізми забезпечення академічної доброчесності при організації освітнього процесу в закладах вищої освіти чітко регламентовані Законом України «Про вищу освіту» (2014) – розпочато боротьбу з шабунством, плагіатом та іншими проявами академічної недоброчесності. У нашій країні суспільство починає сприймати академічну доброчесність у формуванні морально-етичної компетентності майбутніх педагогів як освітнє правило, що не суперечить Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016).

Після набрання чинності Закону України «Про освіту» (2017 р.) Міністерство освіти і науки України надсилає керівникам закладів освіти рекомендації «Щодо забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти», в яких акцентовано увагу на необхідності дотримання академічної доброчесності усіма учасниками освітнього процесу, а також на зобов'язанні запобігання та виявлення порушень академічної доброчесності. Академічна доброчесність (іноді також називають науковою чесністю) – це етичний принцип і норма поведінки, яка визначається в галузі освіти та досліджень. Вона передбачає дотримання високих стандартів чесності, інтелектуальної чесності і моральної прозорості в усіх аспектах академічної діяльності, таких як викладання, дослідження, публікації та інше (Гребенюк, 2021).

В умовах цифровізації академічна доброчесність є основою діяльності в галузі освіти та науки, і вона сприяє розвитку знань та довіри в академічному середовищі. Без її дотримання можуть виникати серйозні проблеми, такі як втрата довіри, втрата репутації та навіть юридичні наслідки (Алексєєва, 2014).

Основні аспекти академічної доброчесності включають в себе: правдивість і інтелектуальна чесність: викладачі та студенти повинні представляти факти та результати досліджень точно та об'єктивно; уникнення плагіату: плагіат, тобто використання чужих ідей, текстів або досліджень без належного вказання

джерела; дотримання авторських прав: використання робіт і інтелектуальної власності інших осіб повинно відбуватися в рамках законних авторських прав і ліцензій; незалежність і об'єктивність: вчені та студенти повинні утримувати незалежність своїх думок і досліджень від будь-якого зовнішнього тиску або впливу, який може вплинути на об'єктивність їхніх результатів; етичне давання авторських прав: якщо дослідники використовують роботи чи ідеї інших у своїх дослідженнях, вони повинні належним чином посилатися на джерела та надавати належну визнання авторам (Главчева, 2022).

Проаналізувавши особливості реалізації академічної доброчесності в аспекті досвіду зарубіжних країн слід зауважити, що успішним маркером, на який необхідно спиратись українській науковій спільноті, є активне впровадження академічної чесності на культурному рівні. Так, у польській практиці проблему академічних порушень обговорюють на студентських форумах, на шпальтах великих періодичних видань, що дає змогу боротися із плагіатом серед здобувачів освіти. В університетах Франції академічну доброчесність розглядають як складову якості освітнього процесу, що регламентується в Бухарестській декларації етичних цінностей і принципів вищої освіти в Європі та різними міжнародними проектами. Крім того, на рівні університету розроблено нормативне регулювання та створення системи покарань, санкцій. У закладах вищої освіти Швеції є практика наявності в багатьох освітніх програмах на рівні бакалаврату та магістратури освітньої компоненти з академічної доброчесності. Також в країні існує національна система збору статистичних даних щодо виявлення випадків академічної недоброчесності в закладах вищої освіти, після чого на основі цих даних формуються щорічні звіти.

У багатьох країнах затверджено на національному рівні можливість створення та скликання спеціальної комісії щодо врегулювання порушень з академічної доброчесності. Для популяризації та поширення культури академічної доброчесності в закладах освіти проводять: консультації, діалоги, вебінари, курси. Усі ці інструменти дають змогу змінити ставлення до академічної доброчесності, а також це дає можливість уникнути в подальшому академічних порушень. Також важливим аспектом є здатність здобувачів та науковців розуміти, що порушення академічної доброчесності неабияк впливають на формування особистості.

Висновки. Узагальнюючи слід констатувати, що в умовах цифровізації набуває актуальності проблема допомоги студентам в освоєнні методології наукової та дослідницької діяльності, опануванні основних принципів дотримання академічної доброчесності, інтелектуальної власності, набуття авторського права, розуміти роль і місце академічної доброчесності у науковій і освітній діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Послідовне поширення практик реалізації академічної доброчесності в аспекті досвіду зарубіжних країн стає успішним маркером, на який необхідно спиратись українській науковій спільноті, щоб активно впроваджувати методологію наукової та дослідницької діяльності й академічної чесності на культурному рівні.

Список використаних джерел

- Алексеева, С. (2021). Дидактика в умовах інформатизації освіти. *Академічні студії. Педагогіка*, 4, 1, 25-30. DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.1.4> Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730414>
- Алексеева, С. (2014). Наукові теорії розвитку професійної кар'єри в сучасних концепціях професійної педагогіки. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*, 38, 10-104. Взято з <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/2932>
- Алексеева, С. (2023). Цифрова компетентність: стратегічні орієнтири та успішні практики. *Перспективи та інновації науки. Педагогіка*, 10 (28), 45-55. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-45-55](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-45-55). Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735896>
- Главчева, Ю. (Уклад.). (2022). *Академічна доброчесність: виклики сучасності*: збірник наукових есе учасників дистанційного етапу наукового стажування для освітян. Польсько-українська фундація ADD. Варшава.
- Гребенюк, Т. (2021). *Академічна доброчесність*. Запоріжжя: ЗДМУ.
- Наливайко, О., Жерновникова, О. А., Наливайко, Н. А., & Молоток, В. (2022). Академічна доброчесність в умовах вимушеного дистанційного навчання. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*, 13, 89-103. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2022.137>
- Наливайко, О., Калістова, О. (2020). Поляков Д. Дотримання академічної доброчесності навчальних досягнень здобувачів освіти в процесі дистанційного навчання. *Освітологічний дискурс*, 4 (31), 143-162. Взято з <https://od.kubg.edu.ua>.
- Топузов, О., Алексеева, С. (2024). Можливості використання штучного інтелекту в освітньому процесі закладів середньої освіти в умовах воєнного стану. *Український педагогічний журнал*, 1, 5-12. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-5-11>. Взято з <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740422>

References

- Aleksieieva, S. (2021). Dydaktyka v umovakh informatyzatsii osvity [Didactics in the context of informatisation of education]. *Akademichni studii. Pedagogika [Academic studies. Pedagogy]*, 4, 1, 25-30. DOI

<https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.1.4> Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/73041> [in Ukrainian].

- Alieksieieva, S. (2014) Naukovi teorii rozvytku profesiinoi kariery v suchasnykh kontseptsiiakh profesiinoi pedahohiky [Scientific theories of professional career development in modern concepts of professional pedagogy]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia u pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy* [Modern information technologies and innovative teaching methods in training specialists: methodology, theory, experience, problems], 38, 10-104. Retrieved from <https://vspu.net/sit/index.php/sit/article/view/2932> [in Ukrainian].
- Alieksieieva, S. (2023). Tsyfrova kompetentnist: stratehichni oriientyry ta uspishni praktyky [Digital competence: strategic guidelines and successful practices]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky. Pedahohika* [Perspectives and innovations of science. Pedagogy], 10 (28), 45-55. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10\(28\)-45-55](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-10(28)-45-55). Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735896> [in Ukrainian].
- Hlavcheva, Yu. (Comp.). (2022). *Akademichna dobrochesnist: vyklyky suchasnosti zbirnyk naukovykh ese uchasnykiv dystantsiinoho etapu naukovoho stazhuvannia dlia osvitan.* [Academic Integrity: Challenges of the Present]: zbirnyk naukovykh ese uchasnykiv dystantsiinoho etapu naukovoho stazhuvannia dlia osvitan. Polsko-ukrainska fundatsiia ADD. Varshava [in Ukrainian].
- Hrebenuk, T. (2021). *Akademichna dobrochesnist* [Academic integrity]. Zaporizhzhia: ZDMU [in Ukrainian].
- Nalyvaiko, O., Zhernovnykova, O. A., Nalyvaiko, N. A., & Molotok, V. (2022). Akademichna dobrochesnist v umovakh vymushenoho dystantsiinoho navchannia [Academic integrity in the context of forced distance learning]. *Vidkryte osvितnie e-seredovyshche suchasnoho universytetu* [Open educational e-environment of a modern university], 13, 89-103. DOI: <https://doi.org/10.28925/2414-0325.2022.137> [in Ukrainian].
- Nalyvaiko, O., Kalistova, O., & Poliakov, D. (2020). Dotrymanna akademichnoi dobrochesnosti navchalnykh dosiahnen zdobuvachiv osvity v protsesi dystantsiinoho navchannia [Maintaining academic integrity of students' academic achievements in the process of distance learning]. *Osvitlohichnyi dyskurs* [Educational discourse], 4 (31), 143-162. Retrieved from <https://od.kubg.edu.ua>. [in Ukrainian].
- Topuzov, O., & Alieksieieva, S. (2024). Mozhyvosti vykorystannia shtuchnoho intelektu v osvितnomu protsesi zakladiv serednoi osvity v umovakh voiennoho stanu [Possibilities of using artificial intelligence in the educational process of secondary education institutions under martial law]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal* [Ukrainian Pedagogical Journal], 1, 5-12. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-5-11>. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740422> [in Ukrainian].

ALIEKSIEIEVA S.

Institute of Pedagogy, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

RESEARCH METHODOLOGY AND ACADEMIC INTEGRITY: CHALLENGES IN THE CONTEXT OF DIGITALISATION

The article deals with the problem of research methodology and academic integrity in the context of digitalisation. It is proved that the methodology determines the ways of acquiring scientific knowledge, ensures the comprehensiveness of information, clarification, enrichment, systematisation of terms and concepts, and creates a system of scientific information. An increase in the percentage of students who regularly use cheating and incorrect borrowing in the context of digitalisation has been established. The main factors that influence the manifestations of academic dishonesty among students are identified, in particular: a new learning environment (online learning); lack of systematic work on the formation of academic culture; low level of independent work skills of students in the new conditions.

It is stated that academic integrity involves adherence to high standards of intellectual honesty and moral transparency in all aspects of academic activity, such as teaching, research, publications, etc. The author specifies the main aspects of academic integrity, including: truthfulness and intellectual honesty; avoidance of plagiarism; copyright compliance; independence and objectivity; ethical copyright assignment.

The experience of foreign countries (Poland, France, Sweden) in implementing academic integrity is outlined in terms of defining their features and successful practices. The author characterises the idea of changing the attitude to academic integrity, which makes it possible to avoid academic violations in the future.

Key words: *research, academic integrity, research methodology, intellectual property, digitalisation*

Стаття надійшла до редакції 24.09.2024 р.